
ПРОГЛААС

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет “Св. св. Кирил и Методий”

кн. 2, 2015 (год. XXIV), ISSN 2367-8585

ALTERNATIVNO PRO DOMO SUA

AN ALTERNATIV PRO DOMO SUA

**Раймонд Детрез, Не търсят гърци, а ромеи да бъдат.
Православната културна общност в Османската империя
(XV – XIX в.). С.: Кралица МаБ, 2015.**

Индикация за качествата и спецификата на представяната книга са името на издателството, в което излиза, и името на нейния редактор Николай Аретов. Тези два елемента на паратекста ни подготвят за среща с една професионално защитена гледна точка.

Раймонд Детрез е белгийски българист и балканист, основател на Център за югоизточноевропейски изследвания към университета в Гент. Автор е на множество книги, от които на български досега са издадени изследването му за Григор Пърличев „Криволици на мисълта“ (2001) и „Косово. Отложената независимост“ (2008). „Не търсят гърци, а ромеи да бъдат. Православната културна общност в Османската империя. XV–XIX в.“ продължава голямата тема на Р. Детрез – балканският национализъм и преходът от чувството за общност до крайните противопоставяния, от общностните митове до националната митология с произтичащите от това конфликти и лични драми.

Както изследването за Григор Пърличев, така и разглежданото тук се облягат на факти, пренебрегвани или маргинализирани от I глава „Балкански културен съюз“. Привлечените езиковедски и етноложки аргументи водят автора до заключението, че от една страна „хората в преднационалната ера ... нямат съзнание за етническата си идентичност“ (с. 25), и „от друга страна, както процесът на езикова

конвергенция не води ... до появата на един-единствен балкански език ..., балканската култура не трябва да се възприема като твърде еднаква“. Различията обаче имат по-скоро регионален, а не етнически и „още по-малко“ национален характер (с. 25), а в своята неуловима съвкупност „не пречат на хората на Балканите да имат усещането, че принадлежат към едно ясно очертано цяло“ (с. 26).

Второто ниво, това на „високата“ или на същинската ромейска общност, е обект на наблюдение в следващите шест глави. В тях се проследява съществуването на общи институции, наименование, територия, произход, спомен за държавност, общ език и литература, които се създават след попадането на православните народи „на Балканите и в Анатолия под светската власт на Османците и духовната власт на Цариградската патриаршия“ (с. 39). Тезата в тези глави е, че „в края на XVIII и през първите десетилетия на XIX в.“ мултиетническата и конфесионално единна „ромейска“ общност придобива характера „на потенциална ... гражданска нация“ (с. 149). Концептуалното представяне на ромейската общност като „бъдеща“ или „възможна“ нация, „олицетворена от политизираната ромейска многоетнична (дребна) буржоазия“ (с. 8) е осъществено в 8. глава „Ромейската протонация“. Тук основните аргументи са потърсени в Революционната прокламация от 1797 г. на Ригас Велестинлис и в примера с тъй наричаната сред българите Гръцка завера – въстанието на балкански православни християни срещу Османската империя от 1821 г., „вдъхновено едновременно от чувството на ромейска общност и идеите за свобода и граждански права“ (с. 160).

Познавайки фактите, фиксирани в българска среда, можем да кажем, че участието в Гръцката завера и в самото въстание е последният политически жест на „ромейска“ солидарност. Примери за демонстрация на родилото се вече и търсещо своите пътища национално съзнание са както многобройните преписи на „История славянобългарска“, предхождащи впрочем с 10-летия това въстание (първият е от 1765 г.), така и появата на Рибния буквар на Петър Берон (1824 г.) и на всички словесни и организационни жестове, до които води излизането през 1829 г. на Венелиновото откровение „Древните и сегашните българи ...“. Демонстрация на българска, а не общобалканска, „ромейска“ политическа цел можем да видим и във Велчовата завера от 1835 г.

Трябва да отдадем необходимия респект към автора на „Не искат гърци, а ромеи да бъдат“ за формулираното в края на тази глава признание, което фактически се усеща навред в книгата: „Засега нямам отговор на въпроса как е възможно етническата принадлежност, която векове наред е била нерелевантна към всичко, което е важно в живота, изведнъж да стане основата на една идеология – етническият национализъм – която така неудържимо завладява умовете и сърцата на съвременния човек“ (с. 164).

В книгата следват още четири глави, в които (като изключим частите, посветени на белгийските паралели) по един или друг начин се привличат и интерпретират примери от съдбата на пловдивската ромейска общност. Последната, 13. глава, се занимава с по-общия въпрос за „ромейския оксидентализъм“. Финалните страници на изложението са наречени „Вместо заключение“. Авторът за пореден път споделя своите опасения относно начина, по който тезите му ще бъдат посрещнати. Връщайки се към обезоръжаващата самоирония от въвеждащите думи, той пише: „Към прословутите закони на Мърфи бих могъл, въз основа на богат личен опит в научни дискусии, да добавя още един: „Ако има и най-малка опасност да бъдеш разбран криво, непременно ще бъдеш разбран криво“ (с. 265). Тези думи, както и последвалите ги автори уточнения какво „в тази книга ... не съм искал да кажа“ предварително обезоръжават всеки опит за възражение.

Като оценявам изключително високо усилието на автора да преодолее едностранчивостта в изследванията на българските и балканските истории, които по неговите думи „в течение на около два века ... са ловували предимно в морето на етничността и нацията“ (с. 5), искрено се надявам работата на Детрез да доведе най-сетне до отчитане на многоликостта на сигналите до нас факти и до преодоляването на тъй наречения „голям разказ“ за миналото. Раймонд Детрез не е първият българист, който се насочва към скрита или явна полемика с този „голям разказ“, но неговата последна книга респектира с внимателното поднасяне на фактите и с постоянно задаваните към самия себе си въпроси.

Елена Налбантова